

Az asszonyok riadtan nézték az ajtó előtt álló két izmos fiút.

— Ha valaki megtudja, hogy mi történt itt, akkor mindnyájan megisszátok a levét! — Tudjátok, hogy ez ma mit jelent! — Nem kérdezik, hogy ártatlanok vagytok-e! — Hirtelen elakadt, nem tudta folytatni.

Erre a fűszeres fordult hozzájuk: — Medvének igaza van! Ha a szabadságotok kedves nektek és nem akartok úgy póruljárni, mint ez, hát senkinek sem szabad egy szót sem szólnia! — Te meg Pross, térj magadhoz! — Megértünk téged, de jobb, ha hallgatsz!

Pross lehajtotta fejét. Széles arca öregnek és megnyúltnak látszott. Igen, ne mondjatok semmit arról, amit itt láttatok! — De ne is felejtsetek el!

LEO LANIA: MAY KÁROLY, A SZELLEMNAGYHATALOM
(*Das Neue Tagebuch*, Paris, 1936. 42.)

A III. Birodalom tudományos élete végre felmutathat egy eredményt, melyet senki sem fog kétségbevonni és amely az egyetemeken uralkodó szellemre élénk fényt vet. Ahogy a *Münchener Neueste Nachrichten* (27. IX.) megállapítja: „most történik először, hogy egy tudományos munka keretén belül, mely szigorú tárgyi megállapításokat tűzött ki célul maga elé, szőnyegre kerül a Máj Károly-kérdés. Heinz Stolte *May Károly, a népiró* című disszertációjával szerezte meg a jeni egyetemen doktori címét”.

Ez az esemény már egymagában is történelmi jelentőségű, de Stolte ur munkája még azonfelül is mindennél dicsérendőbb hazafias tett. A müncheni ujság nem is rejti véleményét véka alá: „Ebben a tényben az az öröndetes, hogy a német egyetem, ahol még néhány évvel ezelőtt a kétes értékű Franz Werfelről szóló disszertációval is lehetett promoválni, időközben annyira a való élet tükre lett, hogy May Károlyt végre méltónak ítélhette valaki arra, hogy disszertációjának tárgya legyen. Maga Stolte munkája is öröndetes esemény, mert megállapításai sokban hozzájárulnak a May Károly kérdés tisztázásához. Így többek között például rámutat arra a körülményre, hogy a Siegfried monda és a Winnetou-legenda motivációban mennyire egyformák.”

Ennyit Winnetouról, a modern Siegfriedről. De Old Shatterland, a Sápadtarcu, Stolte ur munkájában még patetikusabb glóriával övezve lép élénk. A müncheni lap nem tudja megállani, hogy Stolte ur megállapításait ne idézze szórói-szóra: „Old Shatterland Achilles és Odysseus és Szent György lovag egy személyben, keresztény szent és germán Übermensch.”

Micsoda fejlődés! Kerek tíz év előtt *Karl Zuckmayer* a régi *Tagebuch* hasábjain a lenézett May Károlyt vette védelmébe. Védőbeszédet tartott a gimnazisták hérosa, az izgalmas indiánustörténetek mesélője mellett. „Művészet ide, költészet oda, nekem jól esik, ha olvashatom”: valahogy így hangzott Zuckmayer vallomása. És mi tapsoltunk ennek a vidám elégtételadásnak. Az ember sohse tudja, mi követi az első lépést, micsoda csirke kél a tojásból és micsoda tyúk lesz a csirkéből. Zuckmayerből most ime Stolte ur disszertációja lett és ettől a tudománytól jött tűzbe a müncheni lap. A náci-ujságoknak nehezen lehet igent bólintani, de most a müncheni lap megállapítása telitalálat volt, mert befejező sorai mindenél jobban jellemzik az új Németország szellemi szituációját: „May Károly szellemi nagyhatalom lett, mely megdönthetetlen, mert élete láthatatlan emberi mélységben van lehorgonyozva.”

Ez a szellemi nagyhatalom — a források egyöntetűen bizonyítják — diszhelyet foglal el a berchtesgadeni villa könyvtárában. Ott áll a teljes

Winnetou és Old Shatterland — Siegfried, Achilles, Odysseus és Szent György egyben — Rosenberg és Félix Dalin között. És ez nem véletlen. Az sem, hogy ott állanak és az sem, hogy ezek az írók lettek szellemi nagyhatalmak Németországban.

B I R Á L A T O K

UJ KÖNYVEK. Husz éves korában írta meg E. E. Noth feltűnésteltető könyvét: *Die Metzkaserne*. Ennek a regénynek volt egy nagy hibája. Ezt irtuk róla: „Van ebben a regényben minden, csak kiut, csak okkérés nincs. A kollektív valóságból nem születik egyetlen kollektív tett, de még mondat sem... A kivezető út nála és hősénél: kivétel” (*Korunk*, 1932. 925.) E. E. Noth hű maradt önmagához: a kivételtől egyenes ut vezet új könyvéig, az *Einzelgänger-ig* (Schweizer Spiegel Verlag, Zürich). Ez a regénybeli Einzelgänger: szegény diák, aki látja, érzi és végigéli a regresszió németországi vitustáncát, aki látja és megveti az atrocitásokat és mégis hallgatássá nyeli a felismerést. „Itt számomra nincs kiut. Mindkét világnézet embereit közel érzem magamhoz. Sorsom: legbensőmben felfogni mindent, amit az egyik csinál és ugyanakkor érezni azt a fájdalmat, mellyel a másik az ütést fogadja. Ütés és hatás engem érnek. Én vagyok a közép, aki nem tud sem kötni, sem egyesíteni.” A regény hibája, hogy ezek a felismerések és menekülő bölcsességek párbeszédük útján születnek és vitatkozásokba vagy monológokba fulnak. A világnézetek embereit és tetteit csak egyoldalúan mutatja, annyira, amennyire tétele igazolására szüksége van. A valóságot a menekülés érdekében elkeni, meghamisítja. Utolsó mondata mégis a regresszió felé van adreszálva: „Egyet tudok, hogy a helyem nincs köztetek”. Negatív álláspont: undoros félreállítás, melyből nem futja új állásfoglalásra és amelyből így végeredményben csak a regresszió profitálhat.

E. E. Noth Einzelgängerje nem egyedülálló jelenség. Elég, ha Gläser multkor itt tárgyalt regényére (*Der letzte Zivilist*) utalunk A félreállítás, a menekülés, az elég volt semlegességi dokumentációja azonban nem csupán a német emigráció ügye. Ugyanugy és egyidőben (sőt ugyanannál a kiadónál!) felbukkan az olasz emigrációnál is. Paolo Rossi regénye már címében is félreérthetetlenül kiabálja célját és tartalmát: *Ich mache nicht mehr mit!* Solari, egy olasz diák, a nacionalizmus tisztán lobogó idealistája, megundorodik a mai olasz állapotoktól, Svájcba emigrál, ahol a szocialista pártok, sőt maguk a munkások éppenny kiábrándítják a szocializmusból. Ekkor ordít fel: Én félreállok, slusz mindennel, megyek haza. „Én nem ismerek többé sem fasisztát, sem demokratát, sem szocialistát”. Idillbe menekül, el mindentől, éljen a bor és az asztrológia! Az egész regény — noha vannak gondolkoztató részei — papirosizú, olyan, mint a dímlapja, mely a nagy konfliktust a boldogult Friss Ujság ponyvarangu címkéjévé egyszerűsíti. Hogy ez a Solari elérhessen a Lago Maggiore-i idillhez: a szerző fenemód megkönnyíti útját. A konfliktusok sémászerűen intéződnék el: a döntő ponton feltűnik egy nő és az új szerelem átsegíti hősünket a nehezén. Hogy pedig Solari egyformán undorodhasson meg, Rossi olyan emberek közé viszi hősünket, akik az árnyoldalakat példázzák. Mintha mások nem is lennének, nem is lehetnének! Az író és a hős lelkiismerete egyformán meg van nyugtatva: az